

Ванка Павловић
Студент IV године Правног факултета у Београду

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА ПРАВНОГ ИНФОРМАЦИОНОГ СИСТЕМА

На прагу XXI века уз све учесталије и разноврсније облике комуникација међу људима, организацијама и државама, постојање и размена огромног броја података и информација све више постају саставни и неодвојиви део наше свакодневице у свим областима живота и рада.

И право као нормативни систем којим се регулише понашање људи може да се посматра као сложени динамички систем у коме долазе до изражаја принципи опште теорије система и кибернетике. Још је Норберт Винер у свом чувеном делу *Кибернетика и друштво* указао на значај комуникација и информација у области права (1).

Поред материје и енергије информација постаје основни ресурс (2). Информација је сваким даном све више и од њих се тражи да буду разноврсне, поуздане, благовремене, тачне, постојане, квалитетне и да што потпуније обухвате одређено подручје како би могле што боље да задовоље захтеве који се постављају. У области права информације су нужне за омогућавање доношења правовремених и оптималних одлука.

Информација је реч латинског порекла и означава обавештење, извештај, саопштење. Информација није исто што и податак. Податком називамо чињеницу, концепцију или инструкцију које се показују на формализован начин а који су погодни да их преносе, тумаче и обрађују људи или машине. Информација је, пак, значење које се придаје подацима коришћеним за њихову интерпретацију.

С обзиром на огроман број података и у области права — сваким даном страховито се повећава број општих аката и прописа, појединачних одлука и решења, судских одлука као и стручних и научних радова. Због тога се почело размишљати и о аутоматској обради правних података путем правних информационог система — систем компјутеризоване базе података са правним текстовима први пут је реализован при Универзитету у Питсбургу 1960. године. Од тада, а нарочито последњих неколико година, пројектован је, изграђен и примењен знатан број правних информационог система у циљу формирања базе података за поједине области права, односно за поједина правна питања(3). Тако су почетком седамдесетих година почела не само размишљања већ је пројектован и југословенски експериментални модел(4). Десетак година касније донети су код нас и први прописи који регулишу информације и информатичку делатност — посебно Закон о основама друштвеног система информисања и о информационог систему Федерације („Сл. лист СФРЈ“, бр. 68/81)(5). Делатности у области друштвеног система информисања су од посебног друш-

(1) Норберт Винер, *Кибернетика и друштво*, „Нолит“, Београд, 1964. стр. 56.

(2) Михаило Црнобрња (редактор), *Информација као основни развојни ресурс*, Центар за упоредо изучавање технолошког и друштвеног процеса, Марксистички центар градског комитета организације СК у Београду, едисија: „Самоуправљање и трећа технолошка револуција“, Београд, 1985.

(3) Драгољуб Кавран, *Проблеми изградње правног информационог система*, „Анали Правног факултета у Београду“, бр. 4, 1975. стр. 405. Стеван Лилић, *Теоријске основе правног информационог система*, Правни факултет, Београд, 1978.

(4) *Yusriet*, *Југословенски правни информационог систем експериментални модел*. Универзитет у Љубљани, 1972.

(5) Преглед уставних, законских и других прописа из ове области дат је у: *Збирка Прописа из информатичке делатности*, „Информатор“, Загреб, 1986.

твеног интереса који се остварује у складу са законом или на закону основаном одлуком друштвено-политичке заједнице.

У новије време у нашој земљи се приступило изради више пројеката правних информационих система у оквиру Федерације, републике односно, покрајине, градова и општина. Информациони системи за уже друштвено политичке заједнице, пре свега општина, јављају се као комунални информациони системи — КИС којима се обезбеђује њихов развој⁽⁶⁾. На одговарајући начин се пројектују и уводе информациони системи за шира подручја као што је Београд, где се приступило примени информационо-документационог и управљачког система града Београда — ИНДУС. Поред тога, у Београду се воде и аутоматизоване евиденције о грађанима⁽⁷⁾. Такође се и у оквиру Републике Србије приступило изради модела информационих система органа управе општина⁽⁸⁾.

Од посебног је значаја и пројекат правосудног информационог система Југославије — ПРИС чијој се изради приступило 1986. године⁽⁹⁾. Пошто се ради о правном информационом систему југословенског карактера, овом приликом ћемо га приказати.

На основу Програма развоја информационог система СИБ-а и савезних органа, Програма рада Савезног суда и многих других одлука приступило се изради нацрта Концепције изградње правосудног информационог система којим се дефинисани циљеви, оквир, јединствене методолошке и правне основе, услови и начин (организација, кадрови, финансирање) функционисања правног информационог система, начин коришћења и обезбеђивања података као и етапе и рокови за реализацију појединих задатака.

Предвиђени су подсистеми у оквиру којих ће се прикупљати и обрађивати уже групе информација (правна литература, правни прописи, судска пракса, друштвени односи и појаве, праћење кривичне процедуре, правосудна статистика и унапређење рада правосудних органа)⁽¹⁰⁾. Поменути подсистеми се заснивају на међусобном јединству и функционалној повезаности, а истовремено ће као део јединственог правосудног информационог система бити у таквом односу са другим информационим системима у оквиру друштвеног система информисања.

Правни информациони систем се одређује као посебан облик система за аутоматску обраду података који служи за прикупљање, анализу, систематизацију, чување, проналажење и распрострањавање информација у области права. Те информације се најчешће састоје од прописа јудикатуре и правне литературе.

Карактеристика правног информационог система је да се подаци из којих се састоји услед релативно честих промена прописа стално мењају по структури, садржају и обиму. Потребно је да правни информациони систем у сваком тренутку располаже подацима о важећим правним нормама и прописима, релевантним судским одлукама и најновијој правној литератури. Тако се уз заснивање правног информационог система прикупљањем, обрадом, сређивањем података и памћењем информација јавља као важан задатак стално ажурирање система, праћењем и уношењем промена које настају у праву чиме се обезбеђује „свежина и живост“ правног информационог система.

Савремени правни информациони систем у ужем смислу се састоји од правних норми законодавства и општих правних аката, судских одлука и литературе која третира поједину правну област, док у ширем смислу правни информациони систем подразумева и појмове теорије права као и одлуке органа управе. Такође је могуће обрадити инострану легислативу (правни прописи), јудикатуру (судска пракса) и правну литературу. Садржина

(6) О комуналним информационим системима, са посебним освртом на општину Ријека. Јаков Марић, *Комунални информацијски систем*, „Младост“, Загреб, 1986.

(7) *Преглед података који се налазе у појединим аутоматизованим масовним евиденцијама и статистичким публикацијама*, Градски завод за информатику, Београд, 1979.

(8) *Општи пројект информационих система органа управе општине*, „Михаило Пупин“, Београд, 1987.

(9) *Концепција правосудног информационог система Југославије — Нацрт*. Савезни секретаријат за правосудје и савезне органе управе, Завод за информатику савезних органа и Савезни суд, Београд, септембар 1986.

(10) ПРИС стр. 20.

Правног информационог система могу бити и документа којима се појашњавају извесна питања везана за тумачење права.

Како је право многоструко повезано са различитим друштвеним односима и области делатности човека, то се у правном информационом систему могу налазити систематизоване информације из области економије, социологије, политике, технике.

Предвиђено је да правосудни информациони систем Југославије обухвати монографије и серијске публикације домаћих и страних аутора из области правне теорије и литературе, правне прописе, билтене судске праксе, судске одлуке и евиденције, статистичке годишњаке, извештаје о раду правосудних органа, информације, анализе, закључке, оцене и ставове правосудних органа и скупштине друштвено-политичких заједница као документациону грађу која у систему настаје или је од интереса за његово успешно функционисање⁽¹¹⁾. Поставља се питање учесника правног информационог система тако да ће се у целини или у појединим подсистемима као даваоци или корисници информација или података јавити савезни, републички и покрајински правосудни органи и органи унутрашњих послова, војни правосудни органи, скупштине, извршни органи скупштина и органи управе друштвено-политичких заједница⁽¹²⁾.

Правни информациони систем не мења начин одлучивања у судовима, не ствара другачији приступ при научним истраживањима права већ пружа могућност избора метода и техника којим ћемо доћи до потребних података⁽¹³⁾. Избором новог метода осигуравају се потпуност, сигурност и брзина сазнања потребних информација о пропису који треба применити, судској одлуци која је донета у неком сличном случају, резултатима до којих је дошла правна наука.

Правни информациони системи служе за добијање информација на основу којих се може донети правно релевантна одлука уколико се потребни подаци налазе у меморији компјутера тако да представљају проширење могућности људског памћења и директно укључивање укупног правничког знања и искуства у процес одлучивања. Избор нових метода и техника људски ум ослобађа рутинских, репетитивних послова, готово неограничено повећава капацитет меморије и ствара могућност за истраживачки рад и креативно размишљање⁽¹⁴⁾.

Основни циљ сваког информационог система је унапређење ефикасности рада у области коју систем обухвата тако да је општи циљ ПРИС-а унапређење укупног правног поретка, како нормативне делатности, тако и област примене права⁽¹⁵⁾. Правни информациони систем омогућава и доприноси.

1. унапређењу и развијању правног и правосудног система у складу са развојем укупних друштвених односа;

2. систематском праћењу и сталном увиду у стање постојећег нормативног и стварног правног поретка;

3. правилној и јединственој примени закона, прописа и самоуправних општих аката;

4. јачању и учвршћивању законитости и уставности;

5. јачању правне сигурности;

6. потпунијој и бржој информисаности и убрзању процеса одлучивања;

7. растерећењу правосудних органа од послова и задатака који се уз примену рачунара могу брже, лакше и ефикасније извршавати;

8. већој јавности рада с обзиром на отвореност система према грађанима и другим субјектима;

(11) *Ibid.*, стр. 18.

(12) *Ibid.*, стр. 37.

(13) *Ibid.*, стр. 43.

(14) *Ibid.*, стр. 46.

(15) *Ibid.*, стр. 16.

9. непосредном увиду и већем прожимању правне теорије и праксе и

10. анализи појава и проблема који се јављају утврђивањем и применом правних норми.

Изградњом и коришћењем ПРИС-а остварују се вишеструки ефекти. На пољу информисања они се испољавају кроз стварање савременог и јединственог информационог система који би задовољио све веће потребе учесника у правном саобраћају са једне, и самог друштва са друге стране.

Правни информациони систем ствара услов за квалитетнији рад правосудних и других органа и субјеката који стварају и примењују правне норме у југословенским оквирима. ПРИС се заснива на јединственим методолошким основама, доприноси унапређењу опште правне културе и правне свести чиме се постиже његова целовитост.

У свету постоје веома добро организовани и разрађени правни информациони системи а значајни резултати у националним оквирима су постигнути у САД, Канади, Француској, Холандији, Белгији, СР Немачкој, Аустрији, Италији, Шведској, СССР-у, Шпанији, Аргентини, Бразилу. Рад ових система по правилу се заснива на једној централизованом бази података и даљинским улазно-излазним терминалима између којих постоји директна комуникацијска веза.

Јон Бинг са Универзитета у Ослу износи извесна европска искуства у организовању и коришћењу правних информационог система⁽¹⁶⁾.

Поред осталог, он говори о правним изворима као основи информационог система и каже да је правна норма изван садржаја који се налази у одређеном броју исказа (изјава, извештаја). Да би утврдили норму, неопходно је дефинисати који су искази квалификовани да чине основу када се расправља о постојању извесне норме. Ова дефиниција је изражена мета (најопштијим) нормама а искази квалификовани према тим мета нормама називају се правни извори. Разлика између правних извора и правних норми је фундаментална, а када су у питању компјутеризовани системи та разлика је изражена и у практичној примени. Правни извори су типично писане природе (статути, судске одлуке, закони) чији се текст може обрађивати компјутером. Правни извор је текст, изјава или мишљење изражен од стране органа надлежног за одређену област. Група правних извора истог порекла се назива типом или врстом правних извора.

Говорећи о поступцима правног одлучивања и комуницирања, а у оквиру информационог система, Бинг каже да је информација мост између одашиљача и корисника у поступку комуникације.

На основу изнетог се може закључити да ПРИС има карактер отвореног система. Поред тога, кроз ПРИС се приступило изградњи правног информационог система југословенског карактера у чијој су изради укључене стручне и научне институције из области права.

(16) Jon Bing, *Handbook of Legal Information Retrieval*, Amsterdam, New York, Oxford, 1984. Драгољуб Кавран, *Law and Regulations of Information Systems Development and Operation*, UN, DT/CD, 1987.